

**Nurlan Abdul oğlu Aşurov**

Bakı Dövlət Universiteti  
magistrant  
[nurlanasurov@gmail.com](mailto:nurlanasurov@gmail.com)

## İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİNDƏ HUMANİTAR HÜQUQUN POZULMASI

### Xülasə

Məqalədə ən azı qismən, 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı işğalçı və separatçı Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü nəticəsində mülki əhaliyə, o cümlədən qadın və uşaqlara qarşı törədilmiş hərbi cinayətlərə, beynəlxalq hüququ pozuntularına baxılır. Məqalədə həmçinin Azərbaycanın bir sıra rayonlarında qadağan olunmuş silahların tətbiqi ilə mülki əhaliyə qarşı 27 sentyabr 2020-ci il tarixindən 10 noyabr 2020-ci il tarixinə qədər erməni silahlı qüvvələri tərəfindən törədilmiş hərbi cinayətlərə, erməni tərəfinin üç dəfə razılaşdırılmış humanitar atəşkəsin kobud şəkildə pozulmasına baxılır.

**Açar sözlər:** II Qarabağ müharibəsi, müharibə cinayətləri, beynəlxalq humanitar hüquq, məsuliyyət, pozuntular, mülki şəxslər

**Nurlan Abdul Ashurov**

### Violation of humanitarian law in the second Karabakh war

### Abstract

The article examines, at least in part, the war crimes committed against the civilian population, including women and children, in violation of international law, as a result of the military aggression of the occupying and separatist Armenia against Azerbaijan during the 44-day Second Karabakh War. The article also discusses the war crimes committed by the Armenian armed forces from September 27, 2020 to November 10, 2020 against the civilian population using weapons banned in several regions of Azerbaijan, the Armenian side's gross violation of the agreed humanitarian ceasefire three times.

**Key words:** II Karabakh war, war crimes, international humanitarian law, responsibility, violations, civilians

### Giriş

2020-ci il sentyabrın 27-dən noyabrın 10-dək davam edən 44 günlük müharibə Cənubi Qafqazda regional təhlükəsizliyin arxitekturasını əsaslı şəkildə dəyişdi. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi 30 ilə yaxın davam etdi və beynəlxalq vasitəçilər münaqişənin həllində real uğura nail ola bilmədilər. Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa etməklə Cənubi Qafqazda yeni eranın - sülh və inkişaf imkanları dövrünün açılmasında əsas rol oynadı. Bununla belə, 44 günlük müharibənin nəticələri şübhəsiz ki, Cənubi Qafqazı da əhatə edir və alınan dərslər beynəlxalq ictimaiyyət üçün aktualdır.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tam bərpasına səbəb olan İkinci Qarabağ müharibəsində məğlubiyyətə dözmək istəməyən Ermənistan beynəlxalq humanitar hüquq normalarına məhəl qoymadan müxtəlif hərbi cinayətlər törətməkdə davam edib. Ermənistanın istər Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı, istərsə də atəşkəs müqaviləsi dövründə törətdiyi beynəlxalq cinayətlərin cəzasız qalması, habelə dünya ictimaiyyətinin bu hərəkətlərə lazımi diqqət və diqqət göstərməməsi Ermənistanın dəfələrlə cinayət törətməkdən çəkinməsinə səbəb olub. belə cinayətlər. Ona görə də indiki şəraitdə Ermənistanın mülki əhali arasında itkilərə səbəb olan hərbi hərəkətlərinin mahiyyətini və üsullarını müəyyən etmək, bu hərəkətlərin hansı hüquqi normaları pozduğunu və hansı hüquqi məsuliyyətlərə səbəb olduğunu təhlil etmək vacib olub. Cinayətkarların ən qısa müddətdə məhkum edilməsi və cəzalandırılması yalnız qanunla müəyyən edilmiş prosedurların ardıcıl həyata keçirilməsi ilə mümkündür.

### Əsas hissə

Ermənistanla Azərbaycan arasında münafişə Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik və sabitliyə ciddi təhdid yaradır. Bu münafişə nəticəsində insanlar əziyyət çəkir, əhali bir yerdən başqa yerə köçür. BMT-nin 1993-cü ildə qəbul etdiyi dörd qətnaməyə (822, 853, 874 və 884) baxmayaraq, bütün işğalçı qüvvələrin Azərbaycan ərazisindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən Ermənistan işğalını davam etdirmiş, bununla da beynəlxalq hüququn fundamental prinsipini pozmuşdur. Beynəlxalq ictimaiyyətin münafişənin həllinə kömək etməməsi sülh prosesini çətinə salmışdır. ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrələrinin (Fransa, Rusiya və ABŞ) vasitəçiliyi ilə aparılan diplomatik danışıqların gedişində 1990-cı illərin ortalarından başlayaraq bir neçə “mexanizm” işləni hazırlanmışdır. Bu prinsiplər Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ bölgəsinə bitişik ərazilərdən Laçın və Kəlbəcər rayonları üçün xüsusi üsullardan istifadə etməklə çıxarılmasını, statusla bağlı səsvermədən əvvəl region üçün müvəqqəti beynəlxalq təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsini nəzərdə tuturdu.

İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı Ermənistanın törətdiyi hərbi cinayətləri dəqiq səciyyələndirmək üçün ümumilikdə hərbi cinayətlərin və onların tərkib hissələrinin müəyyənəşdirilməsi vacibdir. Müharibə cinayəti müharibə üsullarına görə cinayət hesab edilən və beynəlxalq hüquqa görə qeyri-qanuni hesab edilən beynəlxalq cinayətdir. Professor Əliyev Ə.İ-nin fikrincə, müharibə cinayətlərini ümumilikdə beynəlxalq humanitar hüququn pozulması kimi qiymətləndirmək daha düzgündür [2, s.101]. Bu yanaşma ilə razılaşaraq onu da əlavə etmək lazımdır ki, ümumilikdə istər silahlı münafişələr zamanı, istərsə də atəşkəs zamanı beynəlxalq humanitar hüququn geniş şəkildə pozulması kimi qiymətləndirilə bilən hərəkətlər müharibə cinayəti kimi qiymətləndirilməlidir.

Müharibə cinayətlərinin obyektiv tərəfinə hərəkət və ya hərəkətsizlik daxildir. Hərəkətsizliyin hərbi cinayətlərinə misal olaraq, hərbi əsirlərə və ya digər müdafiə olunan şəxslərə qarşı ədalətli və normal məhkəmə araşdırmasının təmin edilməməsi və ya yaralı və ya əsir götürülən məbusların sağalmaması və ya əziyyət çəkməməsi üçün hər hansı tədbirin görülməməsi daxildir. Girov götürülmüş şəxsə, mülki əhaliyə və ya döyüş əməliyyatlarında bilavasitə iştirak etməyən şəxslərə qəsdən hücum, mülki obyektlərə qəsdən basqın, yəni. hərbi zərurətlə bağlı olmayan obyektlər və s.hərəkətlər konkret əməli hərəkətlər nəticəsində həyata keçirilir.

Yalnız hərbi cinayətlərin qəsdən törədilməsi cinayəti törədəni məsuliyyətə cəlb edir. Bu cinayətlərin predmeti əsasən ümumi xarakter daşıyır, lakin konkret subyektin hərbi cinayətlər törətməsi də mümkündür. Bu zaman xüsusi subyekt müharibə qanunları ilə bağlı əmrlər vermək səlahiyyətinə malik olan vəzifəli şəxslərdir. Müharibə qanunlarının və adətlərinin bu və ya digər formada pozulması ilə bağlı qanunları təkcə hərbcilər deyil, həm də ölkənin siyasi rəhbərliyi qəbul edə bilər. Bununla belə, Nürnberq, Tokio və Haaqa tribunalları belə nəticəyə gəliblər ki, müharibələrdə və silahlı münafişələrdə aparıcı rol hərbi komandanlığa məxsusdur. Bu, idarəetmənin mərkəzləşdirilməsi, vahid komandanlıq və hərbi intizamla bağlıdır [1].

Beynəlxalq hüququn tələbləri, xüsusilə də 1968-ci il Müharibə cinayətlərinin və insanlığa qarşı cinayətlərin təqibi üçün vaxt məhdudiyyətlərinin tətbiq edilməməsi haqqında Konvensiya hərbi cinayətkarların təqibi üçün müddət müəyyən etmir. Cinayət təqibi müddətinin tətbiq edilməməsi hərbi cinayətlərin əlamətlərindən biridir. Bu, Ermənistanın hərbi-siyasi hakimiyyətini Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı, eləcə də atəşkəs dövründə törətdiyi hərbi cinayətlərə görə mühakimə etməyə imkan verir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, İkinci Qarabağ müharibəsinin 44 günü ərzində döyüş meydanında böyük itkilər verən işğalçı Ermənistan beynəlxalq humanitar hüququn praktiki olaraq bütün norma və prinsiplərini pozaraq, çoxsaylı hərbi cinayətlər törətmişdir. Bu cinayətlərin bəziləri itkiləri balanslaşdırmaq üçün mülki şəxslərə və mülki obyektlərə qarşı yönəldilib. Bu məqalədə törədilmiş hərbi cinayətlərdən yalnız bir neçəsi sadalanır.

Qarabağda münafişənin birbaşa və ya dolayısı ilə kəskinləşməsi hər iki tərəfdən böyük itkilərə səbəb olub. Azərbaycan həmişə münafişənin sülh yolu ilə həllinin tərəfdarı olub və 2018-ci ildə Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyindən sonra sülh sazişinə ümid yaranıb. Lakin Ermənistanın yeni hökuməti münafişə ilə bağlı gərginliyi azaltmaq və sülh yolu ilə həllini dəstəkləmək fürsətini əldən

verdi. Ermənistanla Azərbaycan arasında gərginlik 2020-ci ilin əvvəlində Ermənistanın baş nazirinin Madrid prinsiplərini şübhə altına alması ilə kəskinləşib. Eyni zamanda, Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan sülh danışıqlarını pozaraq, onların formatına şübhə etdiyini bildirib. Ardıcıl təxribatlar, xüsusilə 2020-ci ilin iyul ayında Azərbaycanın Tovuz rayonu istiqamətində baş verən sərhəd toqquşmaları regionda bütün sülh səylərinə zərbə vurdu. Tovuz rayonu Azərbaycanın mühüm nəqliyyat və enerji marşrutlarını dünya bazarları ilə birləşdirən strateji rayondur. Məsələn, Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft kəməri, Cənubi Qafqaz qaz kəməri (CQBK) və Bakı-Tbilisi-Qars (BTC) dəmir yolu Tovuz rayonundan keçir. Sərhəddə toqquşmalar nəticəsində 61 fərdi yaşayış evi dağıdılıb, əkin sahələri dağıdılıb. Üstəlik, bu müddət ərzində Ermənistan başqa məqsədyönlü təxribatlar da həyata keçirib.

Ölkə ərazisində cəbhə xəttində kəşfiyyat-təxribat əməliyyatları intensivləşib və avqustun 23-də Azərbaycan Müdafiə Nazirliyi erməni diversiya qrupunun komandiri baş leytenant Qurqin Albertyanın əsir götürüldüyünü bəyan edib. Bu müddət ərzində Azərbaycan Müdafiə Nazirliyi də bəyan edib ki, Azərbaycan ordusunun bölmələrinin mövqeləri üzərində uçuşlar həyata keçirməyə cəhd edən bir neçə erməni taktiki pilotsuz uçuş aparatı məhv edilib. Cəbhə xəttində baş verən təxribatlar Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı Ermənistanın hazırkı rəhbərliyinin xarici siyasət kursunda seçdiyi siyasi təxribatlar, millətçi bəyanatlar və mədəni revanşizmlə müşayiət olunub. Üstəlik, gərginliyi artıran daha bir nüans Rusiyanın Ermənistana hərbi yük göndərməsi xəbəri oldu. İyul döyüşləri zamanı, eləcə də hərbi əməliyyatlar dayandırıldıqdan sonra Rusiya Federasiyasından Ermənistana 9 belə reys qeydə alınıb. Azərbaycan tərəfi də öz növbəsində hadisələrin bu cür inkişafından narazılığını bildirib [6].

İyul döyüşlərindən sonra Azərbaycan Ermənistan sərhədindən hər an təxribatlara hazır olduğu barədə xəbərdarlıq edib. Son bir neçə ayda müvəqqəti fasilələr olsa da, vəziyyət gərgin olaraq qalır, atəşkəs vaxtaşırı pozulur. Belə hallardan biri kimi Azərbaycan sentyabrın 22-də Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən daha bir əsgərin öldürüldüyünü elan etdi. Prezident İlham Əliyev BMT Baş Assambleyasının 75-ci sessiyasındakı çıxışında Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən çıxarılmasının yenilənmiş cədvəlinin hazırlanmasına çağırıb. “BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrində vaxt məhdudiyyəti yoxdur. Bu qərarlar icra olunana qədər qüvvədədir. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin təhrif edilməsi yolverilməzdir”. Daha sonra, 2020-ci il sentyabrın 27-də Ermənistan ordusu Azərbaycana qarşı genişmiqyaslı hərbi təxribatlar həyata keçirib. Bu eskalasiya 1990-cı illərdən bəri ən böyük və ən şiddətli eskalasiya idi. Həmin gün Azərbaycan ordusu mülki əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə genişmiqyaslı hərbi əks-hücumla keçib [7].

Qeyd edək ki, Ermənistan ordusu əsasən BM-30 Smerç, “Toçka-U” taktiki raket kompleksi və “Skad” raketini kimi Rusiya silahlarından, Azərbaycan isə Türkiyə və İsrailin müasir silahlarından və zenit-raket komplekslərindən fəal şəkildə istifadə edib. Ermənistan silahlı qüvvələri həm canlı qüvvə, həm də silah-sursat baxımından xeyli itki verib. Cəbhə xəttində darmadağın edilən Ermənistan ordusu Azərbaycanın şəhərlərinə və mühüm infrastruktur obyektlərinə raket zərbələri endirib. Oktyabrın 4-də Azərbaycanın Mingəçevir şəhəri Ermənistan tərəfindən raket atəşinə tutulub. Ermənistan Mingəçevir SES və su anbarını hədəfə alıb Azərbaycanın hava hücumundan müdafiə sistemi hücumu zərərsizləşdirib və böyük ekoloji fəlakətin qarşısını alıb.

Ermənistanın mülki əhaliyə və mülki obyektlərə hücumları Roma Statutunun 8-ci maddəsinin b bəndini açıq şəkildə pozur, bu maddədə deyilir ki, “ümumilikdə mülki şəxslərə və ya bilavasitə hərbi əməliyyatlarda iştirak etməyən şəxslərə qarşı qəsdən hücumlar” hərbi cinayətdir. Aktiv döyüşlər zamanı hücumlar əsasən Bərdə, Tərtər, Gəncə, Mingəçevir və Ağcabədi şəhərlərinə yönəldilmişdir. Mülki əhalini hədəf alan hücumlar arasında ən çox ölümlə nəticələnən 11 və 17 oktyabrda Gəncədə, 28 oktyabrda isə Bərdədə törədilən partlayışlar olub. Gəncə şəhərinə ilk hücum nəticəsində 10 dinc sakin, oktyabrın 17-də ikinci hücumda isə 13 dinc sakin həlak olub. Oktyabrın 29-da Bərdənin mərkəzinə raket hücumu nəticəsində 21 dinc sakin həlak olub. Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun məlumatına görə, sentyabrın 27-dən noyabrın 10-dək Ermənistanın Azərbaycan ərazisinə endirdiyi raket zərbələri nəticəsində 93 mülki şəxs həlak olub, 410 mülki şəxs yaralanıb.

“Skad” raketindən Gəncə şəhərinə raket hücumu zamanı istifadə olunub ki, bu da öz növbəsində Roma Nizamnaməsinin 8-ci maddəsinin “b” bəndini pozub. Bu bənddə deyilir ki, beynəlxalq humanitar

hüququ pozan və hərbi məqsədlərdən və mülki obyektlərdən mahiyyətə fərqlənməyən silah, döyüş sursatı, material və üsullardan ciddi xəsarət və ya lüzumsuz əzab vermək məqsədilə təbiətdə istifadə edilməsi qadağandır. Qeyd edək ki, “Skad” raketləri də bu qrupa aiddir. Belə ki, “Skad” raketləri Gəncə şəhərində mülki əhaliyə və obyektlərə qarşı tətbiq edilib və çoxlu sayda mülki vətəndaşın ölümünə səbəb olub. Bu fakt həm də 12 avqust 1949-cu il tarixli Cenevrə Konvensiyalarına 1 sayılı Protokolun 51-ci maddəsinin pozulmasıdır [3, s.8].

Digər hərbi cinayət Cenevrə Konvensiyasının Mühəribə vaxtı mülki şəxslərin müdafiəsi ilə bağlı IV maddəsi ilə əlaqələndirilir. Bu maddəyə görə, yaralıları, xəstələri, qadınları və əlilləri müalicə edən mülki xəstəxanalar heç vaxt hücumu və ya hücumu məruz qala bilməz. Lakin sentyabrın 29-da Tərtər rayon xəstəxanasının yaxınlığında erməni artilleriya mərmisinin düşməsi onu göstərirdi ki, düşmənin qəsdən sıxılmış əraziləri - məktəbləri, bazarları, xəstəxanaları və s. yerləri dağıdıb və bununla da ağır zərblər endirməyə çalışır. Lakin bu məqsəd beynəlxalq humanitar hüquq normalarına tamamilə ziddir. Bu addımlar hərbi məqsədlərə daha tez nail olmaq, mühəribəni mümkün qədər tez bitirmək məqsədi daşıyır, əksinə, eskalasiya təhlükəsinə gətirib çıxarır və mühəribə riskini artırır.

Ermənistanın beynəlxalq humanitar hüquqa qarşı törətdiyi konkret cinayətlərdən biri də meyitlərin təhqir olunmasıdır. Bunun bariz sübutunu Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı, o cümlədən atəşkəs dövründə gördük. Digər tərəfdən, ermənilərin video və fotolar çəkərək internetdə bu faktı yayması nifrətin qızışdırılması kimi qiymətləndirilir və beynəlxalq hüquqa ziddir [4, s.211]. Bundan başqa, Ermənistan tərəfi jurnalistləri qanuni hərbi hədəflərdən fərqləndirmədən güllələyir ki, bu da öz növbəsində Cenevrə Konvensiyalarının 1 sayılı Protokolunun 79-cu maddəsinə pozur və hərbi cinayətdir.

Ermənistanın hərbi cinayətləri artıq beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən də təsdiqlənib. Yalnız “Human Rights Watch” beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatı bəyan edib ki, Ermənistanda artıq 11 hərbi cinayət faktı var və bu faktlar kosmik çəkilişlərlə təsdiqlənib [8]. Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu bütün cinayətlərin araşdırıldığını, zəruri sənədlərin hazırlanaraq aidiyyəti orqanlara göndiriləcəyini, həmin cinayətkarların cəzalarını almaları üçün bütün addımların atılacağını bildirib.

Qeyd edək ki, beynəlxalq aləmdə hərbi cinayətlərin mühakimə olunmasının zəruriliyi etiraf edilsə də, bu hərəkətlər çox vaxt cəzasız qalır. Bu onunla bağlıdır ki, ölkələr çox vaxt öz liderlərini mühakimə etməkdən imtina edirlər [5, s.220]. Belə olan halda, beynəlxalq silahlı münaqişə sayılan İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı törədilmiş hərbi cinayətlərə görə məsuliyyətin necə olması sualı yaranır. Cenevrə Konvensiyalarının qanun pozuntusuna görə müəyyən etdiyi məsuliyyət mexanizminə görə, tərəflərdən biri mühəribə qanunlarını kobud şəkildə pozarsa, mühəribədən sonra yaradılacaq tribunal belə əməlləri verənləri məsuliyyətə cəlb edə bilər. Lakin indiki siyasi şəraitdə cinayətkarların belə cəzalandırılması real görünür.

Eyni zamanda, Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi vasitəsilə dövlətlərin bir-birinə və ayrı-ayrı şəxslərə dövlətlərdən şikayət edə biləcəyi bir prosedur var. Azərbaycan dövləti ilkin olaraq Ermənistanın törətdiyi hərbi cinayətlərlə bağlı dövlətlər arasında şikayətlərə baxılması mexanizminə müraciət edib. Bundan əlavə, hərbi cinayətlərin hər bir qurbanı pozulmuş hüquqlarının bərpası tələbi ilə AİHM-ə fərdi qaydada müraciət edə bilər. İndiki şəraitdə belə bir prosedur ən real variant kimi görünür. Azərbaycan dövləti də öz vətəndaşlarının hüquqlarını təmin etmək üçün bu prosesdə fəal iştirak edir.

Mühəribə 2020-ci il noyabrın 10-da Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya tərəfindən Üçtərəfli Bəyannamənin imzalanması ilə başa çatıb. Müqaviləyə əsasən, Qarabağ bölgəsində 1960 hərbi, 90 zirehli transportyor, 380 avtomobil və xüsusi texnika yerləşdirilib. Bundan əlavə, atəşkəs rejiminə əməl olunmasına nəzarət etmək üçün Ağdam rayonunda Rusiya-Türkiyə birgə atəşkəs müşahidə mərkəzi yaradılmışdır. Türkiyənin sülh prosesində iştirakı bölgədə davamlı sülhün təmin olunması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir və üçtərəfli bəyanat hərbi əməliyyatlara son qoyan mühüm sənədə çevrilib [3, s.9].

Noyabrın 10-da qəbul edilmiş Üçtərəfli Bəyannaməyə əsasən, Ermənistan Ağdam, Kəlbəcər və Laçın rayonlarını Azərbaycanın nəzarətinə qaytarır və Azərbaycan tərəfi Ermənistanla yaşayan ermənilər arasında humanitar əlaqə kimi istifadə olunacaq Laçın dəhlizinin təhlükəsizliyinə zəmanət verir. Qarabağda, Azərbaycan işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası və regionda infrastrukturun inkişafı ilə bağlı genişmiqyaslı proqrama start verib və bu prosesdə bir çox beynəlxalq şirkətlər iştirak edir. 10 noyabr tarixli Üçtərəfli Bəyannamənin bütün müddələrinin, o cümlədən təhlükəsizlik və



İqtisadi əməkdaşlıq baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edən 4 və 9-cu maddələrinin həyata keçirilməsində hələ də problemlər və çətinliklər mövcuddur. 10 noyabr 2020-ci il tarixli sazişin 9-cu maddəsində açıq şəkildə qeyd olunur ki, regionda bütün kommunikasiyalar, o cümlədən Azərbaycan və Naxçıvan regionu arasında rabitə blokdan çıxarılacaq. 9-cu maddənin dəqiq mətni belədir: “Rayonda bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələri bərpa olunacaq. Ermənistan Respublikası vətəndaşların, nəqliyyat vasitələrinin və yüklərin hər iki istiqamətdə maneəsiz hərəkətini təşkil etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının qərb rayonları ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında nəqliyyat əlaqələrinin təhlükəsizliyinə təminat verir.

### Nəticə

Yuxarıda deyilənləri yekunlaşdıraraq deyə bilərik ki, ümumilikdə 44 gün davam edən İkinci Qarabağ müharibəsinin tərəflərindən biri olan Ermənistan çoxsaylı hərbi cinayətlər törədib, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərini kobud surətdə pozub. Bu hərbi cinayətlər bir daha göstərir ki, Ermənistan beynəlxalq hüquqa hörmət etməyən işğalçı dövlətdir. Bu cinayətlərin təşkilinə görə məsuliyyəti Ermənistanın hərbi-siyasi hakimiyyəti daşıyır və onların təqibi təmin edilməlidir. Beynəlxalq ictimaiyyət bu cinayətlərin cəzasız qalmasına imkan verməməli, cinayətkarların cəzalandırılması üçün sadalanan bütün mümkün mexanizmlərdən istifadə edərək Azərbaycana dəstək olmalıdır.

### Ədəbiyyat

1. Abbaszadə X. (2021). İkinci Qarabağ müharibəsində Ermənistanın törətdiyi müharibə cinayətlərinin təhlili, məqalə. <https://lawels.com/>
2. Əliyev Ə.İ. (2018). Azərbaycan beynəlxalq cinayətlər hədəfində: Hüquqi təhlil. Bakı, “NURLAR” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2018.
3. Cəfərova E., Bağirov O., Hacıyev Ş., Əsgərova R. (2021). 44 günlük Qarabağ müharibəsi: Müləhizə və nəticələr, Air Center, Bakı s.36.
4. Məcidli S.T. (2018). Azərbaycanlılara qarşı törədilən sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər (1918-2018-ci illər), Bakı.
5. Lupu A.A., Oskina İ.Y. Mejdunarodnoye uqolovnoye pravo: Uchebnoye posobiye / M.: İzdatelsko-torqovaya korporasiya “Dashkov i K”
6. Esmira Cəfərova, “Rus hərbi yüklərinin Ermənistana daşınması: Eskalasiya təhlükəli həddə çatırmı?”, Euractiv, 31 avqust 2020, <https://www.euractiv.com/section/azerbaijan/opinion/russian-military-shipments-to-armenia-a-dangerous-escalatio>
7. İlham Əliyev Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Assambleyasının 75 -ci sessiyasının ümumi debatlarında video formatda çıxış etdi”, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Rəsmi İnternet saytı, 24 sentyabr 2020, <https://en.president.az/articles>
8. <https://www.hrw.org/news/2020/12/11/armenia-unlawful-rocket-missile-strikes-azerbaijan>
9. <https://oc-media.org/ru/seryznye-narusheniya-gumanitarnogo-prava-vyyavleny-vo-vtoroy-voyne-v-nagornom-karabakhe/>
10. <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/294046/>
11. <https://eurasia.amnesty.org/2020/10/21/azerbajdzhan-i-armeniya-narushayut-mezhdunarodnoe-gumanitarnoe-pravo-ispolshhuya-reaktivnye-sistemy-zalpovogo-ognya-amnesty-international/>
12. <https://www.hrw.org/ru/news/2020/09/30/376532>

**Rəyçi: prof. R.Məmmədov**

Göndərib: 19.02.2022

Qəbul edilib: 14.03.2022